

okruženju zbog sveobuhvatnoga, dobro organiziranoga teorijskog pregleda ključnih koncepata i modela. Doprinos ovoga djela očituje se i u njegovu kritičkom promišljanju o ulogama pedagoginje u okvirima odgojno-obrazovnih institucija, ali i u suvremenom društvu. Detaljna analiza relevantnih istraživanja i dokumenata daje izvrsnu podlogu za sve one koji žele produbiti svoje razumijevanje ove teme – od studenata pedagogije na svim razinama, preko pedagoginja u praksi do znanstvenika i istraživača na polju pedagogije, kao i na interdisciplinarnom polju obrazovnih znanosti. Ovo će djelo i praktično pripomoći osiguravanju i unapređivanju profesije pedagoginje u odgojno-obrazovnim okruženjima.

Marko Turk

<https://doi.org/10.5559/di.30.1.10>

HRVATI JABLANICE: PROŠLOST, SADAŠNOST, BUDUĆNOST **Zbornik radova** **Ivan Rogić (Gl. ur.)**

Kulturno-športsko društvo Provita Jablanica; Hrvatski dokumentacijski centar Domovinskog rata u Bosni i Hercegovini, Mostar, 2019., 372 str.

Okrugli stol *Hrvati Jablanice: prošlost, sadašnjost, budućnost* održan je 25. srpnja 2014. godine te 5. travnja 2018., a rezultati su objedinjeni u istoimenom zborniku. Na početku je "Riječ uredništva", u kojoj se navodi da su o Jablanici pisali mnogi, ali je došlo vrijeme da i Hrvati Jablanice prikažu svoju povijest, koja je bila "burna, nemir-

na, promjenjiva i ne baš sklona hrvatskom narodu u Jablanici i Bosni i Hercegovini" (str. 7). Hrvatima je posebno bilo teško za vrijeme Osmanskoga carstva. Nakon Drugog svjetskog rata Hrvati su se našli u nemilosti tadašnjih vlasti. Protjerivani su i raseljavani, a u mjestima gdje su živjeli nije se ulagalo u infrastrukturu. Ugašena je mala hidroelektrana na rijeci Doljanci, šumsko poduzeće iz Jablanice preselilo se u Mostar. Doljani su dobili električnu energiju tek 1975., iako je samo nekoliko kilometara udaljena jablanička brana izgrađena 1953. godine. Općina Jablanica nastala je 1955. godine kada se rasformirala općina Ostrožac, a od Rame su uzeta naselja: Kosne Luke, Doljani, Risovac i Slatina. I. Sivrić je u "Predgovoru" predstavio objavljene priloge.

Nakon pozdravnih govora slijedi prilog "Stanje i položaj Hrvata Jablanice" M. Mijića, koji piše da se općina Jablanica prostire na 301 km². Na području općine nalazi se i *Park prirode Blidinje* na nadmorskoj visini od 1000 do 1500 metara, a neki dijelovi dosežu i 2000 m. Prema popisu stanovništva iz 1971., od ukupnoga broja stanovnika, 10.938, Hrvata je bilo 2511 ili 22,9 %. Deset godina kasnije od 11.903 stanovnika Hrvata je bilo 2346 ili 19,70 %. Po popisu iz 1991., ovdje je živjelo 12.691 stanovnik, a od toga je Hrvata bilo 2291 ili 18,5 %. Prema popisu iz 2013., ukupno je 10.111 stanovnika, a Hrvata je 726 ili 7,18 %, Bošnjaka je 9099 ili 71 %, Srba 504 (4,0 %) te ostalih 671 (6,1 %).

O stanju u općini Jablanica nakon prestanka ratnih sukoba piše A. Rogić, koji navodi da je 1993. godine prekinuta opskrba električnom energijom Doljanima. Kuće su bile spaljene ili opljačkane, a osnovnih uvjeta za život nije bilo. Nakon Washingtonskog sporazuma 1994. i Daytonskoga sporazuma 1995. trebalo je obnoviti prostor, kako bi se izbjegli Hrvati mogli vratiti. Najprije se pristupilo opskrbi električnom energijom, i to s Gračaca preko Pomena. Civilne službe bile su smještene u kuću Župnoga ureda u Doljanima. Do rata područje Doljana i Sovića nije bilo pokriveno televizijskim signalom. Žitelji tih

mjesta nakon ratnih sukoba postavili su repetitor na Boroviku. Osnovna škola od prvoga do četvrtoga razreda počela je s radom 1994., a 1995. registrirana je kao "Osnovna škola Doljani", koju je u početku pohađalo 10, a kasnije 22 učenika. Za učenike od 5. do 8. razreda bio je organiziran prijevoz preko teško prohodnoga puta preko Pomena do škole na Gračacu. Škola u Doljanima radila je do 2004., kada je postala područnim odjelom "Osnovne škole Suljo Čilić" u Jablanici. Od međunarodnih institucija *Dansko vijeće* je jedina organizacija koja je pomogla Hrvatima, navodi A. Rogić.

"Od prvih incidenata do hrvatsko-muslimanskoga rata u Bosni i Hercegovini" rad je I. Lučića i I. Vučura, koji pišu o prvim incidentima između Hrvata i Muslimana. (Muslimani, odnosno Bošnjaci, navode se onako kako ih autori u zborniku zovu.) Zastupnici HDZ-a i SDA prihvatili su 15. listopada 1991. "Platformu o položaju BiH u budućem ustroju jugoslavenske zajednice." Autori pišu o otvorenom ratu srpskih snaga i JNA, koji je tinjao još u svibnju 1991. te buknuo 19. rujna 1991. napadom na Ravno u istočnom dijelu Hercegovine. Tada je A. Izetbegović izjavio "Ovo nije naš rat." Dok su zastupnici HDZ-a i SDA u Skupštini RBiH surađivali, Sefer Halilović 25. veljače 1992. u "Direktivi za obranu suvereniteta BiH" među "neprijateljske snage" uvrstio je i "ekstremno krilo HDZ-a." Lisabonski je sporazum 18. ožujka 1992. A. Izetbegović prihvatio pa odbacio. To je BiH odvelo u rat, što je izjavio i kreator toga sporazuma, José Cutileiro. Po tom sporazumu BiH je trebala postati decentralizirana država s kantonima formiranim po nacionalnom načelu. U siječnju 1993. Vance-Owenov plan predlagao je BiH podijeljenu na 10 provincija formiranih po

etničkom načelu, a svaka bi imala nadležnosti nad unutarnjim poslovima i obrazovanjem, a Sarajevo bi bio demilitariziran distrikt sa sjedištem središnje vlade. Taj plan prihvatili su Hrvati i Bošnjaci, ali su ga odbili Srbi. Od ožujka do srpnja 1993. incidenti su prerasli u hrvatsko-muslimanski rat. Najžešći rat vodio se na prostorima s miješanim hrvatsko-muslimanskim stanovništvom u središnjoj Bosni te u dolini Neretve od Konjica i Jablanice do Mostara, Čapljine i Stoca. Po Owen-Stoltenbergovu mirovnom planu predstavljenom 30. srpnja 1993., Savez Republika Bosne i Hercegovine činile bi tri republike, a svaka bi obuhvaćala po jedan konstitutivni narod. Izetbegović je prihvatio plan, ali je odmah sutradan povukao potpis. Hrvati su prihvatili sve planove, kao i Washingtonski 1. ožujka 1994., kojim je okončan rat između Bošnjaka i Hrvata.

"Budućnost Hrvata u Bosni i Hercegovini i u općini Jablanica" naslov je rada B. Žepića, koji obrazlaže razloge i pretpostavke za optimistično, ali i pesimistično, promišljanje o budućnosti. "Jablanica u Domovinskom ratu" prilog je V. Šoljića koji navodi: "Nad Hrvatima Jablanice i okruženja u minulom ratu učinjeni su najteži zločini s pogubnim posljedicama za koje nitko nije optužen, a kamoli osuđen" (str. 91).

"Zločin u Grabovici na Haškom kaznenom sudu u predmetu protiv Sefera Halilovića" naslov je članka Ž. Raguža, koji navodi da su 21. i 23. kolovoza 1993. godine u Zenici na savjetovanju vrha bošnjačke vojske ARBiH-a izvršene pripreme za operaciju "Neretva 93". Ta se operacija u nekim dokumentima naziva "Obrana narodnih prava", odnosno "Vrdi 93". Tom operacijom vojni vrh ARBiH-a planirao je zauzeti područje od Bugojna do Mostara. Za vrijeme operacije 7., 8. i 9. rujna 1993. počinjeni su strašni zločini u Grabovici, gdje su "Crni labudovi" ubili 33 Hrvata civila. Za 19 civila još se traga. U Uzdolu u Rami 14. rujna 1993. okrutno je pogubljeno 29 civila i 12 vojnika HVO-a. Za te zločine na Haškom kaznenom sudu sudilo se jednom od zapovjednika ARBiH-a, Seferu Haliloviću. "Primjenom različitih kriterija zapo-

vjedne odgovornosti na Haškom kaznenom sudu za pripadnike Armije BiH, HVO-a i Vojske RS-a Sefer Halilović oslobođen je odgovornosti za zločine u Grabovici i Uzdlu", navodi Raguž na 95. str.

Ž. Šiljeg svoj rad naslovio je "Jablanica u strategiji obrane Herceg-Bosne u Domovinskom ratu". Autor navodi: "Muslimani nisu srpsko-crnogorskim agresorima pružili značajniji otpor, ali su sačuvali sve potencijale za uništenje Hrvata u Jablanici, u užem i u BiH u širem smislu." (str. 130). Šiljeg ističe značajan doprinos doljanske bojne HVO-a "Mijat Tomić", koja je cijelo vrijeme Domovinskoga obrambenog rata ispunila sve predviđene zadaće.

"Položaj Jablanice u strategiji razvoja cestovne infrastrukture" prilog je P. Bobana, koji ističe da je rat prouzročio velike poremećaje u postojećoj cestovnoj infrastrukturi, ali i upozorio na značenje zaneđenih cestovnih pravaca. Takva je i regionalna cesta R – 419, koja je povezivala Posušje, Blidinje i Jablanicu. Već sredinom travnja 1992. počeli su radovi najprije na dionicima Poklečani – Blidinje – Doljani; Lipa – Orašac – Rama – Uskoplje – Novi Travnik. Tranzitni se promet usmjerio na navedene pravce, koje su rabili Hrvati i Muslimani te predstavnici UNPROFOR-a i UNHCR-a, kao i druge međunarodne organizacije. Narod je te ceste nazvao "Ceste mira i nade", a potom "Ceste spasa".

Fra A. Cvitković svoj prilog naslovio je "Povijesne crtice župe Doljani i doljanskog kraja". Župa Doljani utemeljena je 1882. godine. Od 6. do 10. listopada 1942. četnici su okrutno ubili 193 Hrvata i Muslimana, a sela spalili. Poslije Drugoga svjetskoga rata iz župe su se mnogi žitelji odselili u Vukovar, Šarengrad, Bapsku itd. Iz tih mjesta bili su se prisiljeni iseliti 1991. U

župi je 1963. bilo 1368 vjernika, 1974. bilo ih je 1162, a 1991. broj se smanjio na 1000. Nakon Domovinskoga rata u župi je 240 vjernika u 89 domaćinstava. "Župa Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije Jablanica" naslov je rada don I. Zovka. U zadnjem ratu poginulo je 25 župljana te župe. Sada u gradu Jablanici žive 52 katolika u 29 domova, u Glogošnici je 8 katolika u četiri doma, u Mircima 14 katolika. U osnovnoj školi samo je dvoje katoličke djece, "a i oni se spremaju odseliti", jedna učenica pohađa srednju školu u Mostaru, a jedan učenik gimnaziju u Travniku. Autor ističe da kao župnik od Općine dobiva određenu svotu novaca za potrebe župe te kad god traži kakvu uslugu, bude uslužen. Hrvati katolici nemaju većih problema, osim povremenih provala u župne objekte i oštećenja groblja. Međutim, za 14 godina župnikovanja don I. Zovka nitko od Hrvata katolika nije se zaposlio u nekoj društvenoj ustanovi ili poduzeću. Fra P. Krsić autor je priloga o *Samostalnoj kapelaniji Polja*. Polja se spominju u darovnici kralja Ostoje od 28. prosinca 1408. Zbog svojega položaja *Polja* su za vrijeme turske okupacije bila "kraljevstvo za hajduke".

U prilogu "Kronologija sukoba u Domovinskom ratu u Jablanici" navodi se da je do pogoršanja odnosa Muslimana i Hrvata došlo na početku ožujka 1993., kada je na lokalnoj TV-postaji objavljeno da je muslimansko vodstvo iz Sarajeva smijenilo načelnika Općine Jablanica, inače Muslimana. (Isto je učinjeno i u Konjicu, Prozoru i drugim mjestima. Smijenjeni su oni lokalni čelnici u SDA-u i izvršnoj vlasti koji su bili za suradnju s Hrvatima.) Muslimanski vojni čelnici Jablanice i Konjica 20. ožujka 1993. osmislili su plan napada na Hrvate u Konjicu i Jablanici. Muslimanska vojska 13. travnja blokirala je sve izlaze iz Jablanice prema Mostaru, Prozoru, Doljanima i Posušju. Dva dana kasnije oko 12 sati počeo je napad muslimanskih snaga. Oduzimala se i pljačkala imovina Hrvata. U svibnju je u Donjoj Jablanici u kućama protjeranih Hrvata stvorena zloglasna *Zukina baza*. Muslimanska vojska brojila je

više tisuća vojnika, među kojima je bio *Specijalni odred za posebne namjene* pri štabu Vrhovne komande ABiH-a, a u tom su odredu bili uglavnom Muslimani iz Sandžaka. Specijalni odred izravno je bio vezan za Predsjedništvo BiH. Muslimansku vojnu snagu činila je 44. brdska brigada IV. korpusa ABiH-a te više skupina neodređenoga formacijskoga sastava, među kojima su bili i mudžahedini. Bojna HVO-a "Mijat Tomić" brojala je 300 do 400 vojnika. Osim navedenoga pokolja u Grabovici, na lokalitetu Doljana 28. srpnja 1993. izmasakrirana su 33 pripadnika HVO-a i 6 civila. Vojska ABiH-a u Muzej "Bitka za ranjenike na Neretvi" zatočila je 668 osoba hrvatske nacionalnosti, među kojima je bilo 59 djece u dobi od nekoliko mjeseci do 6 godina. Imena osoba i obitelji navedena su u zborniku. U podrumu Muzeja bila su zatočena 82 pripadnika HVO-a, koji su svako jutro ustajali u tri sata i pješačili 6 km do *Pisvira* noseći hranu, vodu, streljivo, a na bojišnici su morali kopati rovove muslimanskim vojnicima. Zarobljenici u logoru *Muzej u Jablanici* mučeni su, izgladnjivani, tučeni, a žene silovane.

U prilogu "Popis stradalih Hrvata Jablanice u Prvom svjetskom ratu, Drugom svjetskom ratu i Domovinskom ratu (1991. – 1995.)" nalazi se popis 11 stradalih u Prvom svjetskom ratu, 175 u Drugom svjetskom ratu te 48 u Domovinskom ratu, a Antonio Šimunović poginuo je u Sloveniji 1991. dok je bio u službi JNA.

O kulturno-povijesnim spomenicima jablaničkoga kraja od prapovijesti do XV. stoljeća piše A. Zelenika, ističući da u Jablanici, vjerojatno zbog arheološke neistraženosti, nisu pronađeni tragovi života iz prapovijesnoga doba. Na jablaničkom području 9 je gradina na kojima su pronađeni

ostatci keramike. Mali je broj i lokaliteta na kojima su otkrivena antička rimska i rano-srednjovjekovna naselja. Na jablaničkom području nalaze se 683 stećka.

Potom je prilog o hajdučkom harambaši Mijatu Tomiću, koji je poginuo u Doljanima 20. srpnja 1656. izdajom trostrukoga kuma Ilije Bobovca iz Doljana.

U zborniku je i elaborat o pripajanju mjesnih zajednica Doljani i Slatina Općini Rama, članak o "Parku prirode Blidinje" i o pet udruga koje djeluju na području Jablanice. "Predaje i legende Hrvata u jablaničkom kraju" i "Suvremena etnografija tradicijske kulture Hrvata u jablaničkom kraju" radovi su M. Dragića.

Zbornik završava osvrtnom/otvorenim pismom (protestom) na knjigu "Istina o Jablanici" autora S. Idrizovića.

Prilozi u Zborniku radova "Hrvati Jablanice: prošlost, sadašnjost, budućnost" napisani su *sine ira cum studio*. Prilozi su potkrijepljeni argumentima, fotografijama, preslikama dokumenata. Stoga je ovaj zbornik dragocjen multidisciplinarni stručni i znanstveni doprinos.

Marko Dragić